

ростом антигосударственного и диверсионного пробольшевистского движения, резким увеличением проявлений бандитизма в начале 1920-х гг. в Луцке и на Волини функционировали также полевые (военные) суды и отдельные специальные суды. Составной частью правоохранительной системы междувоенного Луцка были органы прокуратуры, которые выполняли обвинительную, представительскую и контрольно-надзорную функции. Луцкая тюрьма, как элемент правоохранительной системы, создана одновременно с судебными органами в 1919 г. Она служила для предварительного (превентивного) ареста, а также отбывания наказания за политическую и криминальную деятельность. По состоянию на 1928 г. Луцкая тюрьма принадлежала к I классу с возможным количеством содержания выше 450 заключенных. Правоохранительные органы, кроме борьбы с уголовной преступностью, особое внимание обращали на противодействие деятельности Коммунистической партии Западной Украины и Организации украинских националистов.

Ключевые слова: правоохранительные органы, суд, прокуратура, тюрьма, Луцк.

Razyhrayev Oleh. Law Enforcement Authorities in Lutsk in 1919–1939. The article reveals the becoming, organization and some aspects of activity of the law enforcement authorities in Lutsk in 1919–1939, special attention is paid on functioning of the judiciary, procuracy and the local prison. The formation of the Polish judicial system in Lutsk continued during 1919–1921. In the center of voivodeship was functioning Lutsk District Court, Rivne District Court and the Lutsk «Myrovу» («Grodsky») Court. Due to the growth of anti-state and pro-bolshevik movement, sharp increase of banditry in the early 1920 s in Lutsk and Volyn functioned field (military) courts and separate special courts. The integral part of the law enforcement system of the interwar Lutsk were prosecution authorities. They carried out accusatory, representational, control and supervisory functions. Lutsk prison, as part of the law enforcement system, was established at the same time with the judicial authorities in 1919 and served for preliminary (preventive) arrest and serving the sentence for political and criminal activity. At 1928 Lutsk prison belonged to the I-th class with the possible amount of content above 450 prisoners. Law enforcement authorities, besides the struggle with criminality, paid particular attention to the counteraction of the Communist Party of Western Ukraine and the Organization of Ukrainian Nationalists.

Key words: police, courts, prosecutors, prison, Lutsk.

Стаття надійшла до редколегії
12.06.2013 р.

УДК [94:334.73] (477.7)

Катерина Шкірчак

Система кооперативної освіти на півдні України (1917–1929 рр.)

У статті розглянуто різноманітні форми організації кооперативної освіти для населення: кооперативні гуртки, кутки, курси, школи кооперативної грамоти, технікуми й інститути. Досліджено особливості їх функціонування та фінансування. Оцінено роль указаних форм організації кооперативної освіти в справі кооперування населення та підвищення загального рівня грамотності.

Ключові слова: кооперативна освіта, кооперативний гурток, кооперативні курси, кооперативна школа.

Постановка наукової проблеми та її значення. Дослідження історії кооперації викликає інтерес учених незалежної України. Але в наукових працях з історії кооперативного руху більше уваги приділяється економічній сфері, тоді як інші напрями діяльності, зокрема освітній, розкриті недостатньо, особливо на регіональному рівні. В умовах соціальних та економічних перетворень в Україні на початку ХХ ст. започаткована кооперативними товариствами система освіти позитивно вплинула на підвищення загального освітнього рівня населення всієї країни. Проте вказаний аспект діяльності кооперативних товариств на півдні України до цього часу залишається малодослідженим.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Серед дослідників кооперації ХХ ст. передусім слід виділити видатного вченого української діаспори І. Витановича, який у фундаментальній праці «Історія українського кооперативного руху» [2] звертає увагу на систему організації кооперативної освіти як одну з найважливіших складових частин ефективного функціонування кооперативу будь-якого виду.

Серед сучасних дослідників питання культурно-освітньої діяльності кооперативних товариств України вивчали Л. Лаврик-Слісенко [19], І. Ладаняк [20], А. Морозов, О. Дулгерова [21], Т. Оніпко [23]. Узагальнюючим твором із кооперативної освіти можна вважати колективну монографію М. Алімана, С. Купрія, Ф. Ленченко та ін. [1]. Однак у вказаних публікаціях матеріал стосовно півдня України використовується як ілюстративний, що призводить до розмивання регіональних особливостей освітньої діяльності кооперації в загальноісторичному процесі.

Мета статті – визначити особливості розвитку системи кооперативної освіти на півдні України в 1917–1929 рр. та з'ясувати основні здобутки кооператорів щодо підвищення професійного рівня членів товариств і некооперованого населення.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Для реалізації поставлених завдань кооперації важливе місце займала професійна освіта кадрового потенціалу. Більшість керівників та спеціалістів не мали досвіду проведення організаційно-кооперативної роботи, а рівень освіти не перевищував церковнопарафіяльної школи. Уся система кооперації відчувала велику потребу у кваліфікованих фахівцях, особливо в галузі кооперативних фінансів, залученні нових членів та пропаганді.

Із 1917 р. почалася масова організація різноманітних кооперативних курсів, що пов'язано з потребою кооперованого населення в теоретичних знаннях з кооперації. Крім того, бракувало освічених інструкторів, які б могли провадити всю культурно-освітню роботу на місцях. Відчувалася відсутність лекторів із фахових дисциплін, які викладалися в кооперативних профшколах і технікумах [22, с. 21].

Для підготовки кооперативних інструкторів вищих кваліфікацій відділ Міністерства земельних справ восени 1917 р. влаштував перші Вищі інструкторські кооперативні курси. Весною 1918 р. вони випустили близько сотні досвідчених інструкторів із різних галузей кооперації. Прохання про прийняття на Кооперативні інструкторські курси при Центральному українському кооперативному комітеті (ЦУКК) подало 575 кандидатів, але прийнято тільки 314 (із них 36 – із закінченою вищою освітою, 125 – із закінченою середньою, решта – із нижчою, але з досвідом у кооперативній і громадській роботі) [2, с. 255].

Кооперативні інструкторські курси при ЦУКК трансформувалися в Київський кооперативний інститут імені М. Туган-Барановського, який почав свою діяльність 1 січня 1920 р. [2, с. 255–256]. Це був єдиний в Україні вищий навчальний заклад, що готував кадри для споживчої кооперації.

Найпершою формою організації кооперативної освіти стали курси, що найчастіше організовувалися при кооперативних спілках. На півдні України одними з перших таких курсів організували при економічному відділенні Одеського політехнічного інституту у 1919 р. Курси поділялися за різними напрямками та створювали спеціальний кооперативний відділ. Планувалося читати теорію кооперації, історію кооперативного руху, сільськогосподарську, кредитну та споживчу кооперацію, кооперативне право. Серед студентів інституту виявилось чимало охочих отримати знання з кооперації [16, с. 20–21].

Крім того, Одеською обласною радою кооперативних з'їздів того ж 1919 р. організовано курси із кооперації, на які записалося чимало членів кооперативів та приватних осіб. Програма курсів розрахована на 2,5–3 місяці й мала на меті дати як практичні, так і теоретичні знання з окремих видів кооперації (кредитної, споживчої, сільськогосподарської та ін.) [13, с. 44]. Загалом, на курси записалося 200 охочих, із яких дві третини направлені від кооперативних спілок. Вік слухачів – від 15 до 60 років, проте найбільше представлені особи віком від 21 до 30 років. Переважна кількість слухачів отримали вищу та середню освіту. Проте лекторам доводилося враховувати рівень тих, хто мав тільки нижчу освіту, і вести заняття так, аби всій аудиторії було зрозуміло [13, с. 45].

У програмах, навіть короткотривалих кооперативних курсів були, крім фахових предметів, обов'язкові лекції з українознавства – мови, історії, географії, господарства України [2, с. 254].

Розуміючи важливість організації подібних курсів, сільські кооперативні товариства зі своїх прибутків відраховували певні суми. Так, Коблівське споживче товариство на організацію кооперативних курсів виділило 884 крб 50 коп. [14, с. 15], а Курисово-Покровське споживче товариство «Свобода» – 923 крб 25 коп. [18, с. 16].

Із проголошенням нової економічної політики партійно-радянські органи поставили перед кооперацією завдання не лише господарські, а й ідеологічні. VII конференція КП(б)У, що відбулась у

квітні 1923 р., закликала до «підйому культурного рівня робітників», пропонуючи залучати робітничий актив до керівництва кооперативними організаціями [15, с. 236]. А в резолюції X з'їзду КП(б)У «Про завдання культурного будівництва на Україні» підкреслювалося, що велике значення має «широкий культурний рух робітників та селян... посилення роботи в цьому напрямку кооперативних та інших самодіяльних організацій» [15, с. 542].

Розуміючи, що мережі кооперативних курсів замало для забезпечення кооперативних товариств по всій країні необхідною кількістю кваліфікованих кооперативних кадрів, правлінням Центральної спілки споживчих товариств України (ВУКС) затверджено «Положення про кооперативний гурток» [17, с. 2]. Першочергово для початку роботи гуртка кооперативної грамоти потрібно було скласти відповідну програму роботи, кошторис на придбання необхідних матеріалів (підручників, канцелярського приладдя та ін.), а також, знайти керівника. Потенційних слухачів пропонувалося шукати, насамперед, серед кооперативного активу товариств, а потім і серед некооперованого населення. Для організації гуртка потрібна була наявність бажаючих учитися від 10 до 20 осіб [6, арк. 39]. Як правило, організувати гурток пропонувалося восени або взимку, коли населення мало більше вільного часу. Аби впорядкувати роботу гуртків по всій країні та зробити їх максимально ефективними, ВУКСом розроблялися спеціальні інструктивні листи, методичні матеріали та програми з детальним планом роботи, що регулярно розсилалися районним спілкам кооперативних товариств.

Кошти на роботу гуртків виділялися з культфонду місцевих кооперативних товариств. Якщо такого фонду не було, то гроші виділяли в кошторисному порядку з нерозподілених прибутків, або прибутків, що передбачалися в майбутньому.

Керівника можна було підшукати з політосвітніх робітників, партробітників або вчителів. За відсутності керівника гурток проробляв таку ж саму програму, але самостійно. Для порядку лише призначався секретар гуртка [6, арк. 39]. Робота кооперативних гуртків полягала в читанні лекцій та проведенні бесід [5, арк. 1 зв.]. Заняття проводяться двічі на тиждень [4, арк. 20].

За результатами перевірки стану кооперативно-освітньої роботи на Миколаївщині та Херсонщині в 1926–1927 рр. по Миколаївщині засновано 21 кооперативний гурток, по Херсонщині – 12. Основну масу слухачів складали чоловіки, а гурток у середньому нараховував 15–20 осіб [4, арк. 20].

Кошторис гуртка складав приблизно 85–100 крб і розподілявся таким чином: на утримання керівника за шість місяців – 60–120 крб; на освітлення та опалення – 5–10 крб, на літературу – 15–20 крб; на зошити та олівці – 5–10 крб [4, арк. 21].

За короткий час гуртки організовано майже в кожному селі та населеному пункті, де був кооператив. Через них пройшла чимала кількість людей, і не тільки членів кооперативів. Проте скоро стало зрозуміло, що така форма організації кооперативної освіти повністю не досягає поставленої мети з підвищення кваліфікації кооперативного активу. Гуртки давали лише елементарні знання кооперативної теорії та практики [3, с. 2]. У певний момент вони перестали відповідати вимогам часу. Тому постала потреба в організації більш серйозної форми навчання – школи, яка б давала освіту повним циклом і починала готувати кадри для кооперації систематично.

Школа являла собою повноцінний навчальний заклад, мала чітку структуру та план роботи, які контролювалися районною спілкою кооперативних товариств. Однією з перших на Миколаївщині в 1923 р. утворилася торгово-кооперативна школа. Станом на 1927 р. вона нараховувала вже два випуски: 42 та 47 осіб. Слухачів на 1927 р. набралось 217 осіб. За соціальним становищем вони розподілялися так: діти службовців – 110 осіб; селяни – 40; робітники – 29; представники вільних професій – 10; кустарі – 12; інші – 13; за статтю: жінки – 80 %, чоловіки – 20 %. Бюджет школи складав 17869 крб [4, арк. 19].

Інструкція щодо організації кооперативної школи при кооперативному товаристві була такою. Слухачів потрібно було набирати добровільно, 25–30 осіб, віком не молодших 16 років, першочергово членів кооперативних товариств. Треба враховувати загальний рівень знань та писемність. Неписемним дозволялося відвідувати школу вільними слухачами. Керівник школи брав на себе повну відповідальність за організацію школи, погодження всіх питань із районними організаціями, складання кошторису, а також налагодження зв'язку з райспілкою з метою одержання вказівок. За це він мав отримувати стабільну зарплатню [6, арк. 40]. Програма для селянських шкіл коопграмоти складалася з п'яти розділів, а ті включали в себе 17 «розмов» на різні кооперативні теми – історію

кооперації, структуру кооперативу, специфіку діяльності та ін. [6, арк. 45]. Крім того райспілка надсилала список літератури для слухачів й інструкторів [6, арк. 62].

У своєму прагненні охопити кооперативним навчанням якомога більшу кількість людей, у 1928 р. Окрінспектура Наросвіти звернулася за підтримкою до районної спілки кооперативних товариств «Дніпробуг» із пропозицією знайти змогу вчитися бідняцькій та незаможницькій молоді, через зниження вимог загальноосвітнього рівня із 7-річки до 4-річки із таким розрахунком, щоб селянська молодь приблизно з 13 років протягом 3–4 навчальних років набула загальні знання 7-річної трудшколи, плюс до цього вивчила теорію й практику у сфері кооперації. Так робилося для того, щоб кооперативна школа давала необхідну підготовку учням до вступу у ВНЗ та готувала кадри для низових кооперативних осередків.

Витрати на одного учня в середньому протягом навчального року (дев'ять місяців) за державними нормами складали 10 крб стипендії на місяць і за навчання за рік – близько 140 крб. Усього витрат на 40 учнів – 5600 крб.

У перспективі передбачалося, що школа обслуговуватиме ті кооперативи, що економічно пов'язані з м. Новий Буг Миколаївського повіту, а це близько 40 кооперативних товариств, із яких 15 сільськогосподарських кредитних товариств та значна кількість артілей. У справі підготовки кооперативного активу, тобто теоретично й практично досвідчених робітників кооперації, керівництво школи великі сподівання покладало на фінансову допомогу «Дніпробугу» [8, арк. 20].

Обов'язково треба було встановити постійний зв'язок школи з кооперативами та іншими організаціями щодо комплектування. Кооперативні організації повинні були за власні кошти направляти до школи своїх кандидатів, які потім повернулися б до роботи на попередні місця.

Щоб охопити навчанням усі категорії населення, а особливо жінок, які до встановлення радянської влади практично зовсім не брали участі у громадському житті суспільства, при споживчих кооперативних товариствах організовано мережу шкіл кроїння та шитва [12, с. 30], головним завданням якої було втягнення жіноцтва до справи кооперативного будівництва. Поруч із практичними заняттями із крою й шиття організатори шкіл проводили активну кооперативну пропаганду: на стінах вивішували кооперативні гасла, плакати, приносили газети та журнали, книжки, які рекомендували читати вдома. Більше того, під час занять у школі протягом 30–40 хвилин відбувалася читка газет, журналів та книжок вголос. Відповідальними за кооперативну освіту при таких школах мали бути керівники кооперативних шкіл або гуртків [9, арк. 30].

Наступною сходинкою в отриманні кооперативної освіти був кооперативний технікум, що належав до середніх спеціальних навчальних закладів та мав дати науково й практично підготовлені кадри у сфері народного господарства. На півдні України такий створено 22 серпня 1922 р. на базі соціально-економічної школи в м. Первомайську [24, с. 11]. Навчання розраховувалося на 3,5 роки, кожен рік поділявся на триместри, два з яких теоретичні, а останній (літній) – практичний – проходив в організаціях та на підприємстві. Для тих, хто працював, передбачалася вечірня форма навчання. У технікумі нараховувалося чотири відділення – кооперативне, статистичне, товарне, адміністративно-бухгалтерське. Щоб вступити до технікуму треба було мати незакінчену середню освіту або практичний досвід служби в організаціях та установах господарського призначення [24, с. 12]. Для фінансування технікуму на загальних зборах представників кооперативних товариств прийнято постанову про відрахування відсотків на всі угоди, що їх укладають кооперативи району [24, с. 13].

Закінчити повний цикл кооперативної освіти можна було в Київському кооперативному інституті імені М. Туган-Барановського.

Проте темпи зростання народного господарства в роки НЕПу не задовольнили радянське керівництво, тому в листопаді 1929 р. на Пленумі ЦК ВКП(б) офіційно проголошено курс Комуністичної партії на суцільну колективізацію, який фактично заборонив добровільне об'єднання селян, та передбачав згортання НЕПу, а відповідно – й кооперативного руху [19, с. 120].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Для свого часу кооперативні організації створили повноцінну систему кооперативної освіти. Започаткована силами активістів кооперативних товариств ця система за часів НЕПу була доведена до певного рівня досконалості за своєю структурою та організацією: від початкової школи до інституту, охоплювала всі вікові категорії, мала чітко розроблені програми навчання для різних форм організації кооперативної освіти, ресурси фінансування й контролю. Вона мала все необхідне для подальшого ефективного розвитку та функ-

ціонування. Незважаючи на ідеологічну пропаганду більшовиків, побудована система кооперативної освіти виконувала важливу функцію загальної освіти населення, підвищення рівня грамотності й культури громадян.

Подальші напрями досліджень пов'язані з вивчення регіональних особливостей кооперативної системи освіти.

Джерела та література

1. Аліман М. В. Кооперативна освіта в Україні / М. В. Аліман, С. Ф. Купрій, Ф. І. Ленченко ; [за ред. Ф. І. Ленченка]. – К. : ООО «Ірідіум», 2001. – 96 с.
2. Витанович І. Історія українського кооперативного руху / І. Витанович. – Нью-Йорк : [б. в.], 1964. – 624 с.
3. Волович М. Чи потрібна школа кооперативної грамоти на селі / М. Волович // Кооперативне життя. – 1926. – 22 верес. – С. 2.
4. Державний архів Миколаївської області (далі – Держархів Миколаївської обл.), ф.р-473, оп. 1, спр. 2541, 72 арк.
5. Держархів Миколаївської обл., ф. р-473, оп. 1, спр. 2530, 26 арк.
6. Держархів Миколаївської обл., ф. р-473, оп. 1, спр. 2523, 8 арк.
7. Держархів Миколаївської обл., ф. р-473, оп. 1, спр. 2537, 416 арк.
8. Держархів Миколаївської обл., ф. р-473, оп. 1, спр. 281, 22 арк.
9. Держархів Миколаївської обл., ф. 99, оп. 1, спр. 204, 142 арк.
10. Державний архів Херсонської області (далі – Держархів Херсонської області), ф.р-506, оп. 1, спр. 317, 18 арк.
11. Держархів Херсонської області, ф.р-506, оп. 1, спр. 355, 348 арк.
12. Журавський Ю. Культурбота Одкоопспілки / Ю. Журавський // Кооперативний шлях. – 1929. – № 18. – С. 30.
13. Заскальный С. Д. Курсы по кооперации / С. Д. Заскальный // Рабочий кооператор. – 1919. – № 2–3. – С. 44–45.
14. Коблівське споживче товариство Тузлівської волості // Наша кооперація. – 1919. – № 1. – С. 15.
15. Коммунистическая партия Украины в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК : [в 2-х т.] – К. : Политиздат Украины, 1976. – Т. 1 : 1918–1941. – С. 217–542.
16. Кооперация и просвещение // Наша кооперація. – 1919. – № 4–5. – С. 20–21.
17. Культосвітня робота сільського кооперативу на березень // Кооперативне життя. – 1926. – 3 берез. – С. 2.
18. Курисово-Покровське Споживче Товариство «Свобода» // Наша кооперація. – 1919. – № 1. – С. 15–16.
19. Лаврик-Слісенко Л. Культурно-просвітницька діяльність кооперативного руху в розвитку аграрної освіти України (20–30-ті рр. ХХ ст.) / Л. Лаврик-Слісенко // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. пр. Полтав. нац. пед. ун-ту ім. В. Г. Короленка. – Вип. 8. – Ч. II. – Полтава, 2011. – Серія : Педагогічні науки. – С. 117–122.
20. Ладаняк І. Культурно-освітня діяльність споживчої кооперації Поділля в 1925–1927 рр. / І. Ладаняк. – Література та культура Полісся. – Вип. 66 : Соціальні аспекти історико-культурного розвитку Полісся й України / [відп. ред. і упор. Г. В. Самойленко]. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2011. – С. 351–361.
21. Морозов А. Г. Культурно-освітня робота сільськогосподарської кооперації в період НЕПУ / А. Г. Морозов, О. М. Дулгерова // Наукові праці : наук.-метод. журн. – Т. 129. – Вип. 116. Історія. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – С. 27–31.
22. Нова громада. – 1926. – № 9. – С. 21.
23. Оніпко Т. В. Використання господарського потенціалу споживчої кооперації України у проведенні культурно-просвітньої політики держави у період НЕПу / Т. В. Оніпко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. – Вип. 16. Серія : Історія : зб. наук. пр. / за заг. ред. П. С. Григорчука. – Вінниця, 2009. – С. 52–58.
24. Петровский И. Первомайский кооперативный техникум / И. Петровский // Кооперативное хозяйство. – 1922. – Январь. – С. 11–14.

Шкирчак Катерина. Система кооперативного образования на юге Украины (1917–1929 гг.). В статье рассматриваются различные формы деятельности кооперативов юга Украины в сфере образования (кооперативные уголки, курсы, кружки, школы кооперативной грамоты, техникумы, институты). Обращается внимание на изменения в системе кооперативного образования с установлением на территории Украины новой экономической политики в 1921 г., что дало новый толчок к организации сети кооперативных школ.

В период с 1917–1919 гг. кооперативное образование на юге Украины организовывалась исключительно силами самих членов кооперативов в форме кооперативных уголков и курсов. После стабилизации советской власти начался процесс активного вмешательства в деятельность кооперативов органов партийной и госу-

дарственной власти. Как следствие, кооперативное образование приобрело системный характер, стало многоуровневым – от кооперативных школ и техникумов к кооперативным институтам.

В результате проведенного исследования автор пришел к выводу о важной роли системы кооперативного образования на юге Украины не только в деле кооперирования, но и в повышении общего уровня грамотности населения.

Ключевые слова: кооперативное образование, кооперативный кружок, кооперативные курсы, кооперативная школа.

Shkirchak Kateryna. System of Cooperative Education on the South of Ukraine (1917–1929). In the article the different forms of activity of cooperatives of south of Ukraine are examined in the field of education (cooperative corners, courses, mugs, schools of cooperative deed, technical schools, institutes). Attention applies on changes in the system of cooperative education with establishment on territory of Ukraine of new economic policy in 1921 that gave a new push to organization of network of cooperative schools. In a period from 1917–1919 cooperative education on the south of Ukraine got organized exceptionally by forces of members of cooperative in form cooperative corners and courses. After stabilizing of soviet power the process of active interference began with activity of cooperative of party and state government bodies. As a result, cooperative education purchased system character, became multilevel – from cooperative schools and technical schools to the cooperative institutes. As a result, it is possible to draw the conclusion about the important role of the system of cooperative education on the south of Ukraine not only on business of cooperation, but also in the increase of general level of literacy of population.

Key words: cooperative education, cooperative group, cooperative courses, cooperative school.

Стаття надійшла до редколегії
05.07.2013 р.

УДК 614. 885 (477) «192»

Микола Рожков

Головні здобутки міських і сільських осередків Червоного Хреста 20-х рр. XX ст. в УСРР (за матеріалами звітів Товариства Червоного Хреста)

У статті розглянуто діяльність організацій Червоного Хреста на теренах УСРР у 20-ті рр. XX ст. Відзначено, що допомога населенню в боротьбі з голодом, хворобами стала важливим напрямом діяльності Товариства Червоного Хреста УСРР. Завдяки діяльності організації врятовано тисячі людських життів.

Ключові слова: Червоний Хрест, громадські організації, боротьба з голодом, напрями діяльності, село, УСРР, санітарія.

Постановка наукової проблеми та її значення. Червонохресний рух в Україні має багату історію та славні традиції. Але, на жаль, знаменні сторінки минулого товариства практично невідомі пересічним громадянам. В останніх словосполучення «Червоний Хрест» асоціюється здебільшого з відповідним символом, яким оздоблена кожна машина швидкої допомоги, або ж із марками, придбання яких (зокрема в школах та ВНЗ) є однією з форм матеріальної допомоги хворим і знедоленим. Водночас багатющий досвід товариства є актуальним і для сучасності. Тому вивчення документальної спадщини Червоного Хреста в Україні за радянської доби, зокрема, звітів про роботу організації, має не лише теоретичне, а й практичне значення.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Різні аспекти діяльності та взаємодії суспільних добровільних організацій і влади, яка концентрувалася навколо Комуністичної партії, досліджували такі науковці, як М. Товбін, М. Журба, С. Кульчицький, О. Крамар, Н. Дашенко [14; 15; 21–23; 27]. Але проблема дослідження співпраці Червоного Хреста в основних напрямках діяльності та головні здобутки цієї співпраці не розв'язана в українській науці.

Мета статті – на підставі аналізу звітів про роботу організації показати результати корисної діяльності сільських та міських осередків Червоного Хреста УСРР у 20-ті рр. XX ст.

Усе населення УСРР, за даними дослідження В. В. Калініченка, у 1917 р. складало 27,5 млн людей, у 1920 р. – 25,6 млн, 1922 р. – 26 млн, 1926 – 29 млн, 1929 – 30,9 млн [20]. Але ці дані, основним джерелом яких є перепис населення, були вибірковими й часто не охоплювали населення